

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2025.3.50>

ПОГАСІЙ Ю.М.

СУТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

THE ESSENCE OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR THE IMPLEMENTATION OF THE LAW ENFORCEMENT FUNCTION OF THE STATE BY THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

Актуальність статті полягає в тому, що правоохоронна функція держави є однією з найважливіших, оскільки саме вона забезпечує реальність прав і свобод людини та громадянина. Без належного захисту, законодавчі норми залишаються лише на папері, тоді як ефективна діяльність правоохоронних органів робить їх дієвими у повсякденному житті. Завдяки цій функції держава гарантує дотримання законності, підтримує правопорядок і захищає суспільство від злочинних посягань, забезпечуючи безпеку громадян. Зазначена функція держави реалізується низкою суб'єктів, серед яких особливе місце відводиться Службі безпеки України. Процес реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України – це не просто система окремих процедур, а концентрована робота декількох взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих елементів, які формують цілісний адміністративно-правовий механізм. Його складові включають в себе, як елементи активного, так і статичного характеру, що обумовлює необхідність приділити даному явищу окрему наукову увагу. Мета статті полягає у визначенні сутності адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України. У статті визначено, що механізм – багатозначне, міжгалузеве поняття, яке уживається в прямому та переносному сенсі, а саме: а) як сукупність функціональних елементів технічного пристрою, приладу, машини, за рахунок яких забезпечується рух, функціонування; б) як сукупність самостійних, об'єднаних спільною метою елементів, що в сукупності формують новий функціонуючий об'єкт. Відмінною характеристикою механізму, що відмежовує його від таких суміжних категорій, як система або структура, є високий ступінь індивідуальності його складових. Елементи механізму – це завжди цілком самостійні, взаємо незалежні пристрої, явища, засоби або інші об'єкти, які у поєднанні функціонують, як єдине ціле. Розкрито зміст категорії «адміністративно-правовий механізм», на основі чого аргументовано, що адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України – це система взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих та залежних одне від одного адміністративно-правових явищ, інститутів та інших юридично-значимих елементів, за допомогою яких організуються умови та здійснюється безпосередня реалізація Службою безпеки України визначених законодавством функціональних завдань, що сприяє підтриманню високого рівня безпеки та правопорядку на території всієї держави.

Ключові слова: правоохоронна функція, реалізація правоохоронної функції, Служба безпеки України, механізм, адміністративно-правовий механізм.

The relevance of the article lies in the fact that the law enforcement function of the state is one of the most important, since it is it that ensures the reality of human and citizen rights and freedoms. Without proper protection, legislative norms remain only

on paper, while the effective activities of law enforcement agencies make them effective in everyday life. Thanks to this function, the state guarantees compliance with the rule of law, maintains law and order and protects society from criminal encroachments, ensuring the safety of citizens. The specified function of the state is implemented by a number of entities, among which a special place is given to the Security Service of Ukraine. The process of implementing the law enforcement function of the state by the Security Service of Ukraine is not just a system of separate procedures, but the concentrated work of several interconnected, mutually complementary elements that form a holistic administrative and legal mechanism. Its components include both active and static elements, which necessitates the need to pay separate scientific attention to this phenomenon. The purpose of the article is to determine the essence of the administrative and legal mechanism for implementing the law enforcement function of the state by the Security Service of Ukraine. The article defines a mechanism as a multi-valued, interdisciplinary concept that is used in a direct and figurative sense, namely: a) as a set of functional elements of a technical device, instrument, machine, due to which movement and functioning are ensured; b) as a set of independent elements united by a common purpose, which together form a new functioning object. A distinctive characteristic of a mechanism that distinguishes it from such related categories as a system or structure is a high degree of individuality of its components. Elements of a mechanism are always completely independent, mutually independent devices, phenomena, means or other objects that, when combined, function as a single whole. The content of the category "administrative and legal mechanism" is disclosed, on the basis of which it is argued that the administrative and legal mechanism for the implementation of the law enforcement function of the state by the Security Service of Ukraine is a system of interconnected, complementary and dependent administrative and legal phenomena, institutions and other legally significant elements, with the help of which the conditions are organized and the direct implementation of the functional tasks defined by the legislation by the Security Service of Ukraine is carried out, which contributes to maintaining a high level of security and law and order throughout the territory of the state.

Key words: *law enforcement function, implementation of law enforcement function, Security Service of Ukraine, mechanism, administrative and legal mechanism.*

Актуальність теми. Правоохоронна функція держави є однією з найважливіших, оскільки саме вона забезпечує реальність прав і свобод людини та громадянина. Без належного захисту, законодавчі норми залишаються лише на папері, тоді як ефективна діяльність правоохоронних органів робить їх дієвими у повсякденному житті. Завдяки цій функції держава гарантує дотримання законності, підтримує правопорядок і захищає суспільство від злочинних посягань, забезпечуючи безпеку громадян. Зазначена функція держави реалізується низкою суб'єктів, серед яких особливе місце відводиться Службі безпеки України. Процес реалізації правоохоронної функції держави СБУ – це не просто система окремих процедур, а концентрована робота декількох взаємопов'язаних, взаємодоповнюючих елементів, які формують цілісний адміністративно-правовий механізм. Його складові включають в себе, як елементи активного, так і статичного характеру, що обумовлює необхідність приділити даному явищу окрему наукову увагу.

Стан дослідження проблеми. Проблема адміністративно-правових механізмів в класичному, а також галузево орієнтованому значенні, розкривалась в працях: Т.І. Гудзь, Є.А. Кобрусєвою, М.І. Логвиненко, С.М. Міщенко, Т.А. Шумейло та іншими. Безпосередньо питанню змісту та сутності правоохоронної функції держави приділяли увагу В.І. Абрамов, О.Г. Афонін, О.І. Беспалова, О.В. Зайчук та багато інших. Однак, в працях перелічених та інших науковців, зміст та сутність адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції Службою безпеки України не знайшло належного опрацювання на сьогоднішній день.

Саме тому метою статті є: визначити сутність адміністративно-правового механізму реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Термін «механізм» універсальний та вживається у багатьох наукових галузях як теоретичного, так і прикладного характеру. Етимологічно слово походить з грецької де буквально означало «машину», «пристрій», «зброя». В тлумачних словниках української мови механізм – це: 1) пристрій, що передає або перетворює рух; 2) послідовність дій окремих елементів, засобів для забезпечення захисту пристрою, обладнання; 3) внутрішня

будова, система чого-небудь; 4) метод, спосіб; 5) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне або інше явище [1, с. 619]. Економічні словники визначають термін «механізм», як внутрішній устрій машини, пристрою, апарату, що приводить їх у дію [2, с. 309]. В психологічній та педагогічній літературі поняття застосовується для пояснення людської діяльності – як правомірної, так і неправомірної, наприклад, «механізм антисоціальної поведінки» [3, с.7]. Філософи трактують поняття «механізм» в рамках концепції механіцизму – спосіб пояснення руху і взаємодії досліджуваних об'єктів, виходячи із механістичних закономірностей. В рамках неї мова йде про механістичну картину світу і механіцизм як метод, що оцінює світ як гігантський механізм де окремі об'єкти і процеси – це його складові [4, с.81]. В управлінні механізмом визначено складову частину системи управління, що забезпечує вплив на фактори, від стану яких залежить результат діяльності управлінського об'єкту [5, с.11]. У рамках теорії держави та права, механізм держави – це система державних організацій, які шляхом здійснення певного виду державної діяльності створюють і підтримують в «працездатному» стані відповідні умови для забезпечення матеріальних, соціальних, духовних потреб громадянського суспільства; у вузькому значенні – це виключно система державних організацій, а саме, державних органів, державних установ та державних підприємств, які реалізують завдання та функції держави [6, с.7].

Серед розмаїття індивідуальних авторських тлумачень, можна відмітити підхід О.М. Литвинова, котрий розкриває поняття механізм, як сукупність динамічно з'єднаних частин, що виконують під впливом прикладених сил заданий рух. На думку автора слово «механізм» – це функціонуючий пристрій, між елементами якого існують конструктивні і функціональні зв'язки з жорстко заданими параметрами [7, с.93–94]. На думку О.І. Безпалової, механізм являє собою сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можна буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно привести до отримання бажаного результату [8].

Отже, механізм – багатозначне, міжгалузеве поняття, яке уживається в прямому та переносному сенсі, а саме: а) як сукупність функціональних елементів технічного пристрою, приладу, машини, за рахунок яких забезпечується рух, функціонування; б) як сукупність самостійних, об'єднаних спільною метою елементів, що в сукупності формують новий функціонуючий об'єкт. Відмінною характеристикою механізму, що відмежовує його від таких суміжних категорій, як система або структура, є високий ступінь індивідуальності його складових. Елементи механізму – це завжди цілком самостійні, взаємо незалежні пристрої, явища, засоби або інші об'єкти, які у поєднанні функціонують, як єдине ціле.

Поняття механізму широко вживається в правовій теорії. Наприклад, Ю.М. Тодика зазначає, що механізм – це сукупність засобів та інструментів, які забезпечують впровадження матеріальних правових норм закріплених в законодавстві у життя [9, с.337]. В дисертації О.О. Семчик під правовим механізмом запропоновано розуміти системно організований комплекс юридичних засобів, необхідний і достатній для досягнення певної мети. Така категорія, на її думку, призначена формалізувати певний «набір» юридичних регуляторів, а саме: прав, обов'язків, заборон, принципів, презумпцій, процедур, мір відповідальності тощо [10, с.150]. Правові механізми в тлумаченні Н.Г. Єршової являють собою групи нормативно закріплених, орієнтованих на практичне використання та застосування юридичних засобів, головна мета яких – реалізація суб'єктами своїх інтересів і досягнення тієї чи іншої цілі як наслідку правового регулювання визначених суспільних відносин [11, с.181].

Одним з базових прикладів правового механізму є механізм правового регулювання, що в юридичній літературі розглядається, як система правових засобів, за допомогою яких здійснюється впорядкованість суспільних відносин відповідно до цілей і завдань правової держави. Даний механізм дозволяє осмислити соціальну ситуацію, проникнути в її юридичну суть, з'ясувати, хто є носієм прав і обов'язків, в чому вони полягають, на які об'єкти направлені, з якого моменту часу і на якій підставі вони виникають, чим визначається момент їх реалізації, припинення або зміни правовідношення, перехід їх в нові відносини та інші. Механізм правового регулювання виражає діяльну сторону процесу переходу нормативності права у впорядкованість суспільних відносин. При цьому правове регулювання є довготривалим процесом, який розпадається на стадії, на кожній з яких працюють особливі юридичні засоби, які в сукупності складають механізм правового регулювання [12, с.74-75].

Механізм притаманний також галузевим наукам, зокрема, адміністративно-правовій. Цей аспект підкреслено в монографії І.Д. Пастуха та А.О. Левчука: «Правові механізми притаманні

усім галузям права, де кожна їхня ланка є самостійним дієвий комплексом заходів. Галузь адміністративного права і процесу не є винятком і на рівні з іншими галузями вона також має свої адміністративно-правові механізми, які за допомогою різних юридично-правових засобів вирішують поставлені питання» [13, с.69]. Так, Ю.О. Коваленко розглядає адміністративно-правовий механізм, як певну систему адміністративно-правових факторів і засобів, які: 1) виконують низку функцій держави (які визначаються певними нормативно-правовими актами галузі адміністративного права); 2) передбачені нормами адміністративного законодавства та інших суміжних галузей, що підпорядковуються певній загальній меті, завданням, а також загальноправовим принципам [14, с.52]. С.І. Лекарь стверджує, що адміністративно-правовий механізм – це структурний елемент державно-правового механізму в частині реалізації управлінської функції держави [15, с.17]. С.М. Алфьоров пропонує розглядати адміністративно-правовий механізм, як системи правових засобів, які інтегровані та організовані таким чином, що дозволяють послідовно й ефективно забезпечити правове регулювання суспільних відносин нормами адміністративного права [16, с.40].

Найчастіше, зміст категорії «адміністративно-правовий механізм» аналізується у відношенні до якогось конкретного явища, або в певних аспектах суспільного життя. Наприклад, В.Д. Гвоздецький в процесі дослідження адміністративно-правових та організаційних засад запобігання і протидії корупції встановив, що адміністративно-правовий механізм протидії корупції – це сукупність взаємопов'язаних елементів – управлінських, правових, контрольних, виховних, культурних та інших, які утворюють його структуру і спрямовані на досягнення основної мети його функціонування – сповільнення темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та припинення її проявів, поновлення законних прав та інтересів фізичних і юридичних осіб, усунення негативних наслідків корупційних правопорушень [17, с.372].

Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб'єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки визначається А.В. Боровиком, А.Г. Варховим, Н.З. Деревянко, як сукупність адміністративно-правових засобів, що об'єднують комплекс реалізованих суб'єктами забезпечення національної безпеки нормативних, організаційних та контрольних дій, спрямованих на забезпечення належних умов (засад), принципів, правил, стандартів та процедур функціонування процесу реалізації взаємовідносин між суб'єктами сектору безпеки й оборони України під час виконання ними функціональних обов'язків. З поміж іншого науковці окреслюють ключові особливості такого механізму до яких відносять: 1) є складовою більш об'ємного правового явища – правового механізму забезпечення національної безпеки України; 2) поєднує організаційний та практико-реалізаційний аспекти забезпечувального впливу держави на безпекове середовище країни, врегульовуючи внутрішньо інституційні відносини у межах системи забезпечення національної безпеки України; 3) виступає нормативним підґрунтям для реалізації спільної діяльності суб'єктів сектору безпеки й оборони України [18, с.19].

А.Т. Комзюк розкриває адміністративно-правовий механізм протидії адміністративним корупційним правопорушенням як систему правових засобів, інтегрованість і організованість яких дозволяє уповноваженим суб'єктам послідовно й ефективно протидіяти таким правопорушенням в органах державної влади й органах місцевого самоврядування за допомогою заходів організаційно-правового характеру й адміністративного примусу [19, с.41]. «Адміністративно-правовий механізм забезпечення контролю за міжнародними фінансами означає взаємопов'язану та взаємозалежну систему заходів та засобів, що реалізуються органами державної влади та місцевого самоврядування, в порядку та в межах встановлених адміністративно-правовими нормами, з метою створення усіх необхідних умов для ефективного здійснення контролю за міжнародними фінансами», – доводить В.В. Миргород-Карпова [19, с.137].

За А.П. Миколаєць адміністративно-правовий механізм взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні – це заснована на адміністративно-правових вимогах та сформована завдяки застосуванню адміністративно-правового інструментарію, система взаємопов'язаних елементів, яка включає адміністративно-правові засоби, за допомогою яких забезпечується адміністративно-правове закріплення, охорона та захист взаємодії між державою та громадськістю, ефективне та системне встановлення взаємного зв'язку між наведеними суб'єктами, налагодження постійної комунікації, з'ясування потреб громадськості, з огляду на які спрямовується публічне адміністрування, а також поєднання спільних ресурсів для вирішення завдань загальносуспільного значення [20, с.79]. Відносно сутності адміністративно-правового механізму співробітництва у сфері забезпечення національної безпеки І.В. Хміль висловився таким чином: конструкція, яка позначає сукупність відмінних, однак взаємопов'язаних і взаємодоповнюючих складових адміністративно-правового

характеру (нормативно-правова, інституційна, інструментальна, процедурна), синергізм яких уможливило здійснення державами спільних взаємовигідних заходів щодо охорони та захисту відповідних національних інтересів від реальних і потенційних загроз [21, с.1].

Висновки. Таким чином, адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави Службою безпеки України – це система взаємопов’язаних, взаємодоповнюючих та залежних одне від одного адміністративно-правових явищ, інститутів та інших юридично-значущих елементів, за допомогою яких організуються умови та здійснюється безпосередня реалізація СБУ визначених законодавством функціональних завдань, що сприяє підтриманню високого рівня безпеки та правопорядку на території всієї держави. Як бачимо, за своєю сутністю, адміністративно-правовий механізм досить широка категорія, що забезпечує оригінальність його прояву щодо кожної окремої проблеми та явища. Він підлаштовується до конкретних координат та обставин об’єктивної дійсності.

Список використаних джерел

1. Новий тлумачний словник сучасної української мови : у 4 т. уклад.: В. Яременко, О. Сліпущо. К. : «Аконіт», 2000–2000. Т. 2. 2000. 1440 с.
2. Словник сучасної економіки Макміллана. за ред. Девіда В. Пірса. К.: Артек, 2000. 640 с.
3. Яровий А.О. Проблеми соціальної адаптації неповнолітніх, звільнених з виховано-трудових колоній: автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.08 : Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2002. 15 с.
4. Королук Ю.Г. До питання сутності та співвідношення понять «механізм» і «механізм управління» в галузі науки «державне управління». Інвестиції: практика та досвід. 2011. №7. С.80-84.
5. Васильєва О.І. Трансформація регіонального управління в умовах реформування владних відносин в Україні: автореф. дис... д.н. держ. упр. : 25.00.02 : Київ: Рада по вивченню продуктивних сил України. 2010. 38 с.
6. Пікуля Т.О. Правоохоронні органи в механізмі держави України (теоретико-правові питання функціонування): автореф. дис... канд. юрид. наук. : 12.00.01 : Київ: Національна академія внутрішніх справ України. 2004. 18 с.
7. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні (теоретичні та практичні засади): дис... д-ра. юрид. наук : Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2010. 432 с.
8. Безпалова О.І. Адміністративно-правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харківський національний університет внутрішніх справ, 2014. 544 с.
9. Тодька Ю. Н. Конституция Украины – Основной Закон государства и общества : учеб. пособ. Харьков : Факт, 2001. 382 с.
10. Семчик О.О. Держава як суб’єкт фінансового права: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07 : Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. 2009. 232 с.
11. Єршова Н.Г. Поняття правового механізму в контексті публічної політики: міжнародний досвід для України. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 19-20. С.179-185.
12. Григор’єва М.Є. Звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв’язку з її дійовим каяттям: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.08 : Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. 2007. 207 с.
13. Пастух І. Д., Левчук А.О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов’язаним з корупцією : монографія : А.О. Левчук, І. Д. Пастух. 2023. 219 с.
14. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України: дис. ... к.ю.н.: 12.00.07. Київ, 2018. 255 с.
15. Лекарь С.І. Місце адміністративно-правового механізму забезпечення економічної безпеки держави у системі державно-правового механізму. Адміністративне право і процес. 2013. № 1. С. 15–20.
16. Алфьоров С. М. Заходи організаційно-правового характеру в адміністративно-правовому механізмі протидії корупції в ОВС. Вісник Академії митної служби України. Серія : Право. 2011. № 1. С. 39–43.
17. Гвоздецький В.Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання і протидії корупції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Державний науково-дослідний інститут МВС України. Київ, 2015. 608 с.
18. Боровик А. В. Адміністративно-правовий механізм взаємодії суб’єктів сектору безпеки й оборони щодо забезпечення національної безпеки: питання теорії та практики : монографія. А.В. Боровик, А.Г. Вархов, Н.З. Деревянко. Одеса : Видавництво «Юридика», 2024. 186 с.
19. Миргород-Карпова В. В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення контролю за міжнародними фінансами в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми, 2018. 258 с.
20. Миколаєць А. Визначення сутності адміністративно-правового механізму взаємодії держави та громадськості у сучасній Україні. Соціальне право. 2021. № 1. С. 74–80.
21. Хміль І.В. Адміністративно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері забезпечення Національної безпеки: дис... канд. юрид. наук. : 12.00.07 : Київ: Науково-дослідний інститут публічного права. 2024. 225 с.